

PODUČAVANJE KOMPETENCIJA ZA DEMOKRATSKU KULTURU KROZ *ONLINE* NASTAVU

Priručnik za
nastavnike/nastavnice

Dr Radmila Rangelov Jusović

*Za vaša prava u skladu sa
evropskim standardima*

Finansirano
od strane Evropske
unije i Saveta Evrope

COUNCIL OF EUROPE

Implementirano
od strane Saveta Evrope

© 2020 Savet
Evrope. Sva prava zadržana. Licencirano
Evropskoj uniji pod uslovima. Nijedan deo
ove publikacije ne može se prevoditi,
reproducirati niti prenositi, u bilo kojoj
formi ili na bilo koji način, elektronskim (CD-
Rom, internet, itd.) ili mehaničkim putem,
uključujući fotokopiranje, snimanje ili
putem bilo kojeg sistema skladištenja
informacija ili pretraživanja, bez prethodnog
odobrenja Direktorata za komunikacije (F-
67075 Strasbourg Cedex ili
publishing@coe.int) u pisanoj formi.

Izdavač:
Savet Evrope
F-67075 Strasbourg Cedex
www.coe.int
© Savet Evrope, april 2020.

*Ova publikacija izrađena je uz finansijsku
podršku Evropske unije i Saveta Evrope. Stavovi
izraženi u njoj ne mogu se ni u kom slučaju
tumačiti tako da odražavaju zvanični stav
Evropske unije ili Saveta Evrope.*

*Publikacija je izrađena u okviru projekta
„Kvalitetno obrazovanje za sve“ koji se sprovodi
u Bosni i Hercegovini u okviru zajedničkog
programa Evropske unije i Saveta Evrope
„Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku
2019-2022“, a prilagođena je na srpski jezik u
okviru projekta „Kvalitetno obrazovanje za sve“
koji se sprovodi u Srbiji u okviru istog programa.*

Finansirano
od strane Evropske
unije i Saveta Evrope

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implementirano
od strane Saveta Evrope

Sadržaj

O PRIRUČNIKU I KOMPETENCIJAMA	4
UČENJE I PODUČAVANJE NA DALJINU U VANREDNIM OKOLNOSTIMA	5
KAKO JE ORGANIZOVAN OVAJ PRIRUČNIK?	8
POGLAVLJE 1: VREDNOSTI	9
IDEJE ZA AKTIVNOSTI	11
POGLAVLJE 2: STAVOVI	14
IDEJE ZA AKTIVNOSTI	17
POGLAVLJE 3: VEŠTINE	20
IDEJE ZA AKTIVNOSTI	23
POGLAVLJE 4: ZNANJE I KRITIČKO RAZUMEVANJE	27
IDEJE ZA AKTIVNOSTI	29

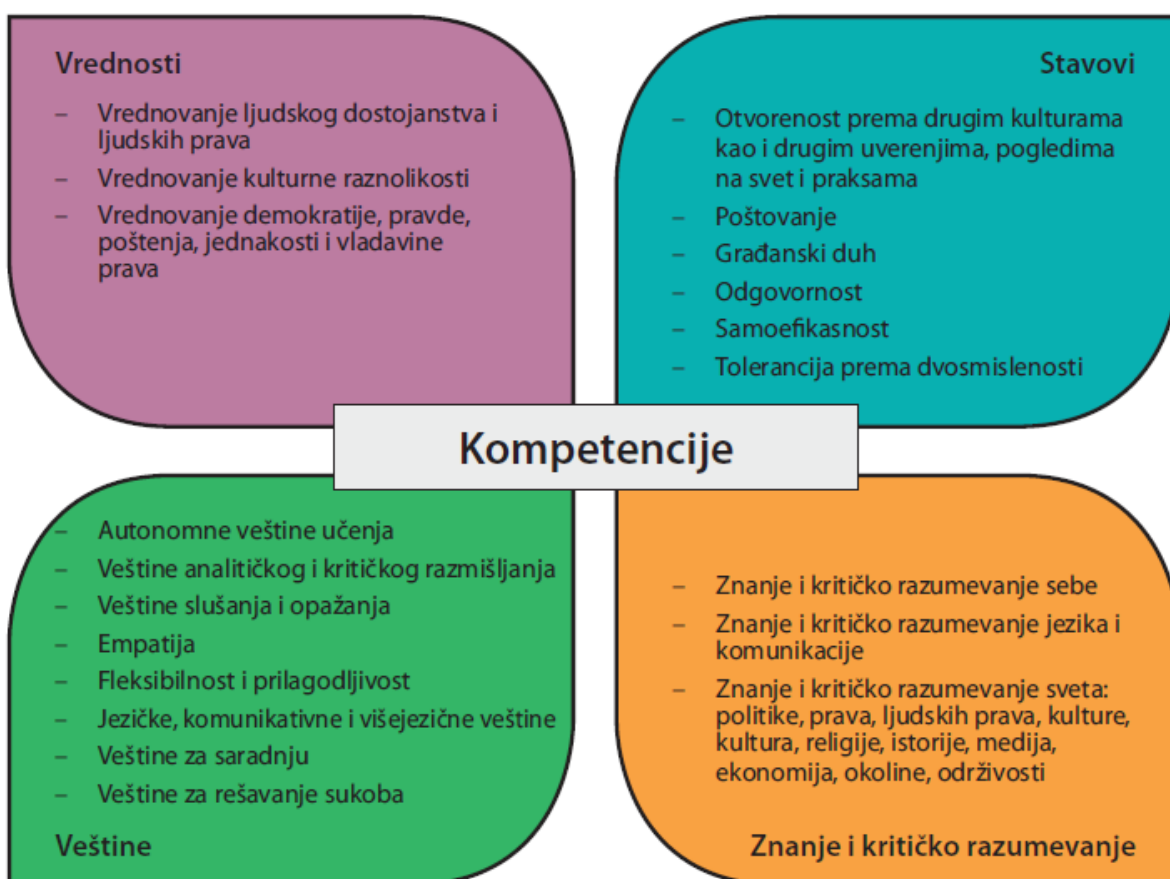
O PRIRUČNIKU I KOMPETENCIJAMA

Ovaj priručnik je nastao u vreme koje nije nalik ni jednom vremenskom periodu koji poznajemo mi ili naša deca, u vreme kada su se ulice i školske zgrade ispraznile, život ispunio nepoznanicama i strahom, a pogled usmerio na televizijske ekrane i društvene mreže. Istovremeno, ovo je vreme u kome, više nego do sada, veliki broj ljudi preispituje svoje stavove, svoje vrednosti, kao i svoja znanja i veštine.

Upravo o tome nas uči ovaj priručnik – o onim ljudskim **stavovima i vrednostima** koji su nam potrebni kako bismo uspeali da održimo ovaj svet mestom kojem svi ravnopravno pripadamo, u kojem smo poštovani i zaštićeni, i u kojem se povezujemo u snažne zajednice spremne da se nose sa izazovima. No, za to nam trebaju **mnogobrojna znanja, kritičko razumevanje sveta i veštine**.

Sve ovo zajedno čini skup kompetencija koje ne dobijamo rođenjem, nego koje se stiču i razvijaju, menjaju, preispituju i dopunjuju tokom celog života.

*Referenti okvir kompetencija za demokratsku kulturu*¹ nastao je kao rezultat promišljanja velikog broja stručnjaka i praktičara, kako bi nam dao okvir i smernice unutar kojih se možemo kretati promišljajući, pre svega, o načinu na koji vaspitavamo i učimo svoju decu, bilo u porodičnom okruženju, u školi ili zajednici.

¹ <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture>

UČENJE I PODUČAVANJE NA DALJINU U VANREDNIM OKOLNOSTIMA

Učenje i podučavanje su složeni procesi koji zahtevaju dobro poznavanje razvojnih karakteristika onoga ko je u procesu učenja, samog procesa učenja kao aktivnog procesa konstrukcije razumevanja sveta oko sebe i mnogobrojnih pristupa, metoda i strategije koje učenje čine efikasnim.

Učenje na daljinu ima svoje specifičnosti koje, u vreme nagle ekspanzije tehnološkog razvoja sve više postaje prisutno u našim obrazovnim sistemima. Teško je reći da li smo još uvek pronašli najbolji modalitet kada je reč o efikasnom korišćenju informaciono-komunikacionih tehnologija, balansu između upotrebe tehnologije, nezamenjive žive reči i interakcije među akterima učenja i poučavanja.

Dok su debate o upotrebi tehnologije još uvek veoma žive, celi svet se našao u potpuno novoj situaciji. Zatvaranjem škola, zabranama okupljanja i ograničavanjem žive komunikacije, trebalo je brzo pronaći rešenje za novonastali izazov – kako održati nastavni proces, kako omogućiti učenicima/učenicama da nastave proces učenja, te kako pri tome očuvati mentalno zdravlje učenika i učenica.

Različite zemlje su pronašle različita rešenja, bilo da su otpočele sa emitovanjem TV škola za učenike i učenice, smanjujući komunikaciju sa učenicima/učenicama na minimum, bilo da su potpuno obustavile nastavni proces ili pak organizovale svakodnevnu nastavu kroz različite *online* platforme i alate. Idealnog rešenja nema, a rezultati različitih pristupa će se pokazati kroz analize koje će biti rađene nakon okončanja krize.

Sa druge strane, roditelji su preuzeli ulogu učitelja, često nespremni da se nose sa postavljenim izazovima, bilo da su i sami zauzeti poslovima, ili nemaju dovoljno znanja da pomognu svojoj deci u procesu učenja ili su pak preokupirani socijalnim i ekonomskim problemima opstanka.

No, ono što se sigurno već pokazalo je da različiti alati ili platforme za *online* nastavu ne mogu, posebno ne preko noći, u potpunosti zameniti redovan nastavni proces, te da su kvalitetni nastavnici i nastavnice temelj dobrog obrazovnog sistema. Obrazovanje nije samo učenje, nego i druženje i interakcija.

Paralelno sa uvođenjem novih modela nastave, javio se i niz problema, „početničkih“ grešaka, među kojima su:

- Zadavanje istog rasporeda rada ili lekcija kao da se učenici/učenice nalaze u školi, što je preopteretilo i učenike/učenice, roditelje i same nastavnike/nastavnice;
- Učenicima/učenicama se radi brzine i efikasnosti, nude identični materijali za rad i postavljaju isti zadaci, uprkos razlikama među njima;
- Preveliko oslanjanje na tehnologiju i *online* lekcije, što je učenike i učenice vezalo za ekrane;
- Nesnalaženje i neefikasni pristupi praćenju i ocenjivanju napredovanja učenika/učenica koji su dodatno frustrirajući, a pri tom ne odražavaju njihove stvarne kompetencije;
- Smanjena ili prevelika očekivanja od učenika/učenica – od pretrpavanja sadržajima do banalizovanja zadataka;
- Nerealna očekivanja od roditelja i nastavnika/nastavnica koji trebaju biti stalno dostupni;
- Nedostatak senzibiliteta i brige za mentalno zdravlje učenika/učenica, porodica i nastavnika/nastavnica;

- Isključivanje učenika/učenica koji/e nemaju uslove za rad kod kuće, niti pristup tehnologiji;
- Zanemarivanje porodičnog statusa i dinamike.

Namena ovog priručnika nije da odgovori na novonastale probleme, niti da nastavnicima/nastavnicama doda još novih sadržaja u već prenatrpanom rasporedu i opterećenju. Cilj priručnika je da ponudi pomoć nastavnicima/nastavnicama (i roditeljima) aktivnosti kako bi kroz konkretne ideje i primere podržali razvoj kompetencija učenika/učenica i pomogli im da bolje razumeju svet u kojem žive, očuvaju nadu i uverenje da mogu graditi bolji svet za sebe, celo društvo i planetu. Upravo sada ne smemo propustiti priliku da o tim i takvim temama razgovaramo sa učenicima/učenicama. Sa jedne strane, oni su istinski zainteresovani za njih, a sa druge, ovo je idealna prilika da u stvarnom vremenu preispitamo sopstvene stavove i vrednosti, kao i da steknemo nova znanja i veštine.

Priručnik se zasniva na sledećim principima i pretpostavkama:

1. Učenje, pa i ono na daljinu, zahteva aktivnosti koje će osposobiti učenike/učenice da samostalno tragaju za informacijama, promišljaju i rešavaju probleme;
2. Svako dete je jedinstveno - ima različitu dinamiku i tempo rada, interesovanja i sposobnosti, kao i životne okolnosti, pa učenje treba biti diferencirano i individualizirano;
3. Učenje ne zavisi samo od kognitivnih sposobnosti, nego i od motivacije, istrajnosti, samoregulacije, domaćeg okruženja - na šta uveliko utiče trenutna situacija - pa je potrebna značajna doza fleksibilnosti;
4. Sticanje kompetencija za demokratsku kulturu je proces koji zahteva vreme za promišljanje, istraživanje, propitivanje i nije deo jednog, specifičnog, predmeta ili lekcije;
5. Za sticanje ovih kompetencija potrebna je podrška nastavnika i porodice, ali i drugih ljudi u zajednici, i taj proces se odvija svakodnevno i na različite načine – svaka životna situacija je prilika za učenje.

UČENJE NA DALJINU ZAHTEVA AKTIVNOSTI KOJE ĆE OSPOSOBITI UČENIKE/UČENICE DA SAMOSTALNO TRAGAJU ZA INFORMACIJAMA, PROMIŠLJAJU I REŠAVAJU PROBLEME – primenjuju naučeno a ne reprodukuju!

DA

- Pretočiti gradivo u šire i integrisane tematske celine – fokus na glavnim ishodima
- Osmisliti projektne zadatke koji se realizuju tokom dužeg vremena
- Obučiti učenike/učenice da koriste različite strategije za učenje i prate sopstveno napredovanje
- Obezbediti *online* resurse (stranice, linkove, različite platforme)
- Ohrabriti sigurno pretraživanje interneta

NE

- Novo gradivo ili zadatak svaki dan
- Klasične lekcije sa zadacima koji traže samo pamćenje i reprodukciju – oslanjanje samo na nastavnika/nastavnicu
- Više nepovezanih predmeta i zadataka svaki dan

UČENICI/UČENICE IMAJU RAZLIČITE ŽIVOTNE OKOLNOSTI, DINAMIKU I TEMPO RADA I RAZUMEVANJE SADRŽAJA – PRISTUP I ZADACI NE MOGU BITI ISTI ZA SVE

DA

- Poznavanje okolnosti u kojima učenici/učenice žive i prilagođavanje njihovim potrebama
- Sedmični zadaci sa manjim koracima – pismena uputstva za svaki korak i jasni primeri i kriterijumi uspešnosti
- Redovno praćenje i povratna informacija
- Dodatni zadaci za one koji brže završe
- Prilagođeni zadaci za decu sa smetnjama

NE

- Isti zadaci, tempo i dinamika rada za sve učenike/učenice
- Video (TV) sa zadacima i pojašnjenjima koja su ista za sve, i koja se ne mogu vratiti i ponovo reprodukovati
- Nejasno postavljeni zadaci koji traže značajnu podršku roditelja
- Tehnički ili materijalni zahtevi koje svi učenici/učenice ne mogu ispuniti

UČENICI I UČENICE RAZLIČITO PODNOSE IZOLACIJU, ALI NA SVE UTIČU SPOLJAŠNJE OKOLNOSTI PA IM PAŽNJA MOŽE BITI KRAĆA, SPOSOBNOST KONCENTRACIJE I SAMOREGULACIJE UMANJENA, A POVEĆANI SU STRES I POTREBA ZA BLISKOŠĆU

DA

- Pružite učenicama/učenicima podršku i otvorite prostor da uvek mogu razgovarati o svemu što im je važno – informišite ih o svemu što se dešava na primeren način
- Budite fleksibilni – ne očekujte od svih učenica/učenika isto
- Bavite se temama koje govore o emocijama i načinu nošenja sa stresom; ohrabrite učenice/učenike da slobodno izraze svoju zabrinutost i strah
- Pomozite im da budu ponosni na sebe i vide pozitivne strane
- Pokrenite aktivnost – vršnjački partner za podršku, potrebna mi je pomoć...danas me brine
- Uspostavite sistem praćenja dinamike rada - javljanje nakon svakog urađenog koraka; slanje rada vršnjacima do određenog roka; podsećanje na zadate rokove
- Uvedite sistem beleženja – ček liste sa praćenjem za učenice/učenike; značke za svaki urađeni korak, *smajliji*, zvezdice...
- Pomozite učenicama/učenicima da uspostave dobar ritam, rutine i raspored rada prilagođen sebi i okolnostima u kojima žive
- Podstaknite njihova interesovanja za kreativne aktivnosti, čitanje, umetnost, film...
- Ne umanjujte očekivanja od učenica/učenika – njima treba osećaj da vi verujete u njih i njihove sposobnosti i da uvek mogu više
- Pojasnite učenicama/učenicima kriterijume za praćenje uspešnosti – neka sami sebe procenjuju
- Pratite napredovanje i šaljite im dodatna uputstva o tome kako mogu unaprediti svoj rad
- Podučite učenice/učenike kako da traže konkretnu pomoć

KAKO JE ORGANIZOVAN OVAJ PRIRUČNIK?

Priručnik se sastoji od četiri poglavlja posvećenih vrednostima, stavovima, veštinama, znanjima i kritičkom razumevanju. Svako od poglavlja sadržiće različite ideje za aktivnosti sa učenicima i učenicama, koje vam mogu pomoći da jačate njihove kompetencije za demokratsku kulturu.

Mada se kompetencije organizovane kroz ova četiri poglavlja snažno prepliću i dopunjavaju, fokus aktivnosti će biti na jednoj od njih, uz napomene koje još kompetencije možete razvijati.

POGLAVLJE 1: VREDNOSTI

ZAŠTO JE VAŽNO GOVORITI O VREDNOSTIMA?

Demokratija i demokratsko okruženje u svakoj zemlji počivaju na određenim vrednostima bez kojih je direktno ugrožena osnovna suština demokratije. Ovde govorimo o bazičnim vrednostima, poput vrednovanja ljudskog života, dostojanstva, jednakosti i socijalne pravde. Svako demokratsko društvo stoga mora stalno raditi na razvoju i negovanju ovih vrednosti, i ne smemo zaboraviti da smo prešli dug put kako bi ova prava i vrednosti uživali danas. **Demokratija i demokratske vrednosti** često su pod izazovom, a da bi uživali prava i slobode, kojih većinu nismo ni svesni, potrebne su svrsishodne akcije koje ih brane, preispituju i na kraju etabliiraju kao važne.

Vrednosti

- Vrednovanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava
- Vrednovanje kulturne raznolikosti
- Vrednovanje demokratije, pravde, poštenja, jednakosti i vladavine prava

Verujemo da škola, kao mesto vaspitanja srca i obrazovanja uma, ima obavezu i dužnost da otvara dijalog, propituje i podučava vrednosti koje su u temelju demokratskih društava, a posebno vrednosti kao kompetenciju, jer jedino u svojoj punoći razumevanja i internalizacije one imaju smisla. Nastavnicima/nastavnicama ovo treba da predstavlja prirodnu nadogradnju postojećih aktivnosti sa učenicima i učenicama. Većina nastavnika svesno ili nesvesno već podučava, modelira i propituje vrednosti. Međutim, uvek moramo ponovo naglašavati potrebu **za planskim i strukturisanim načinom** na koji se vrednosti podučavaju ili se o njima razgovara.

Vrednovanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava

Verujemo da ćemo se svi složiti da je svako ljudsko biće podjednako vredno, ima svoje dostojanstvo i pravo na istu vrstu poštovanja, na isti skup ljudskih prava i osnovnih sloboda i tako se prema njemu i treba ophoditi. Ovo uverenje pretpostavlja: da su ljudska prava univerzalna, neotuđiva i nedeljiva, i da se primenjuju na svakoga bez razlike; da ljudska prava obezbeđuju minimalan skup zaštita koje su od suštinske važnosti da bi ljudska bića mogla da žive dostojanstven život; i da ljudska prava obezbeđuju neophodan temelj za slobodu, jednakost, pravdu i mir.

Vrednovanje kulturne raznolikosti

Drugi skup vrednosti se zasniva na opštem uverenju da druge kulturne pripadnosti, kulturne varijetete, raznolikosti i pluralizam gledišta, pogleda i praksi treba pozitivno posmatrati, ceniti i negovati. Ovo uverenje pretpostavlja: da je kulturna raznolikost kapital za društvo; da ljudi mogu da uče i imaju koristi od različitih gledišta drugih ljudi; da kulturnu raznolikost treba promovisati i zaštititi; da ljude treba ohrabrivati da stupaju u interakcije sa drugima, bez obzira na uočene kulturološke razlike; da interkulturalni dijalog treba da služi za razvijanje demokratske kulture življenja u zajedništvu jednakih u društvu.

Vrednovanje demokratije, pravde, poštenja, jednakosti i vladavine prava

Treći skup vrednosti se zasniva na skupu uverenja o tome kako društva treba da funkcionišu i da se njima upravlja, uključujući i uverenja da: svi građani treba da budu u mogućnosti da podjednako učestvuju (bilo direktno ili indirektno, preko izabраниh predstavnika) u procedurama formulisanja i donošenja zakona koji se koriste za upravljanje društvom; svi građani treba aktivno da se uključe u demokratske procedure koje funkcionišu u okviru svog društva (dopuštajući da bi ovo takođe moglo da znači neuključivanja u određenim prilikama, iz razloga prigovora savesti ili okolnosti); iako odluke treba da se donose većinom, pravedno i pravično, a ravnopravnost prema manjinama i pripadnicima manjina treba da bude osigurana; socijalna pravda, poštenje i jednakost treba da funkcionišu na svim nivoima društva; i vladavina prava mora da postoji, tako da svako u društvu bude tretiran pravedno, pravično, nepristrasno i jednako u skladu sa zakonima koji su zajednički za sve.

ZAŠTO JE BAŠ SADA OVO VAŽNO?

Pandemija je donela novi set društvenih pravila i za većinu u potpunosti promenila način života. U vremenima krize, društva imaju tendenciju da pribegavaju samozaštiti, što je potpuno razumljivo i na individualnom nivou. Važno nam je u ovom trenutku da smo sigurni, uključujući i to da imamo krov nad glavom, hranu, zagarantovana primanja i slično. U istom trenutku nam je važno i da pripadamo nečemu većem od samih sebe i da se osećamo zaštićeni, a u ovom slučaju sva pažnja je usmerena na sistem i državu. Demokratske institucije ostaju demokratske pod bilo kakvim izazovom. Ali u jednačini demokratije i pojedinac mora da ostane u okvirima demokratske ideje. Tokom različitih kriza, pa i tokom pandemije, od presudne važnosti je ne zaboraviti sva dostignuća čovečanstva, uključujući i nivo dostignutih ljudskih prava i sloboda za sve bez razlike i bez diskriminacije na temelju nekih specifičnih okolnosti ili karakteristika pojedinaca. Svedoci smo da smo prinuđeni ograničiti neka prava i slobode te „otključati“ neka druga prava ili im dati primat nad drugima. Ali isto tako treba da mislimo da neka od tih ograničenja imaju veći uticaj na neke pojedince (recimo izolacija i zabrana fizičkog kontakta može biti neprihvatljiva za osobe sa invaliditetom kojima treba neka specifična pomoć – jednake mere ne utiču na sve pojedince jednako). Ovo je savršena prilika, ali i obaveza edukatora, da o ovim važnim pitanjima razgovaraju sa učenicima i učenicama. To spada u domen odgovornosti kao sastavnog dela demokratske kompetencije. Pronaći ćemo se u dvojakoј ulozi - zaštitnika demokratije, ali i edukatora.

IDEJE ZA AKTIVNOSTI

Donosimo vam seriju različitih ideja koje treba prilagoditi uzrastu i kontekstu. Ove ideje su proizašle iz uverenja da je važno o vrednostima govoriti, posebno u ovom trenutku. Sve ideje možete i treba da prilagodite uzrastu učenika/učenica, svom načinu i stilu rada, okolnostima, predmetu koji podučavate i slično.

Razgovarati o vrednostima - Sa svojim učenicima i učenicama pokrenite seriju razgovora o vrednostima. Krenite od toga da učenici/učenice dolaze sa već izgrađenim vrednosnim okvirom koji je nastao unutar njihovih porodica, kao i nastavnici/nastavnice. Za početak, veoma je važno da se vrednosti i njihovo značenje ne podrazumevaju. Primetićete da svi imaju vlastito poimanje određenih vrednosti. Kod vrednosti je veoma važno naučiti da one imaju svoje značenje, da se ogledaju kroz ponašanje jer tako materijalizujemo određenu vrednost, te da postoje posledice odnosno reakcije na ponašanja u skladu sa određenim vrednostima. Za početak otvorite razgovor o njihovim vrednostima i šta one za njih znače. Pokušajte doneti zajedničke vrednosti uvažavajući sve individualne vrednosti.

Demokratske vrednosti - Pandemija može predstavljati povod za razgovor o demokratskim vrednostima. Za početak, bitno je ne prejudicirati i ne ograničavati učenike/učenice. Prvo razgovarajte o konceptu demokratije i dopustite učenicima/učenicama da sami odrede važne demokratske vrednosti za svako društvo. Sledeći korak bi bila dekonstrukcija pojedinačnih vrednosti i njihova važnost u vremenu pandemije. Kako zadržati demokratski duh društva? Koje vrednosti posebno negovati i stavljati fokus na njih (na primer briga o drugima, odgovornost, zdravlje i slično)? Koja je naša lična uloga u tome i kako možemo doprineti demokratskom duhu kroz intenzivno življenje i naglašavanje demokratskih vrednosti?

Izazov sa vrednostima - Nakon inicijalnog razgovora o vrednostima vrlo prirodno možete preći na sledeću fazu koja, u teoriji internalizacije vrednosti, dolazi posle pojmovnog određenja - a to je modeliranje. Napravite zajednički izbor od 20-25 vrednosti. Neka svaki učenik/učenica nasumično odabere jednu na kojoj će tokom budućeg perioda (nedelju ili mesec dana) intenzivno raditi. Zadaci mogu biti da se u medijima pokušaju pratiti frekvencije te vrednosti, kako ona izgleda i kako je učenici/učenice primećuju svakodnevno u porodici i društvu. Učenik/učenica treba, takođe, tokom tog perioda da pokuša da uradi što više stvari koje upravo reflektuju datu vrednost. Neka na kraju tog perioda naprave prezentaciju po želji i predstave ostalim učenicima/učenicama.

Rad na vlastitim vrednostima – Vrednosti imaju i motivacionu ulogu. One pokreću osobu da bude baš onakva kakva želi. Međutim, često primećujemo da neke vrednosti koje mislimo da su nama važne ne živimo istinski svaki dan jer su one pod stalnim napadom okruženja, drugih ljudi i različitih situacija. Dogovorite se sa učenicima/učenicama da svako razmisli i odabere jednu vrednost na kojoj će pomno raditi. Šema može da izgleda ovako. Podelite jedni sa drugima na čemu ste odlučili da radite.

OVA VREDNOST MI JE VAŽNA

.....

MOJ CILJ JE

.....

EVO ŠTA ĆU KONKRETNO URADITI

.....

Ljudska prava u vreme pandemije - Ljudska prava su sa razlogom zaštićena različitim konvencijama i deklaracijama, ustavom i zakonima, jer su pod stalnom pretnjom. Ta prava, između ostalih, uključuju slobodu i pravo na kretanje, i mnoge druge. Međutim, za vreme pandemije za mnoge osobe ljudska prava i slobode su ograničene. Razgovarajte sa učenicima/učenicama na ovu temu. Neka pokušaju da identifikuju sva ljudska prava i slobode koje su ugrožene i da nađu osnov za takve odluke. Diskutujte o tome da li takve odluke imaju smisla? Da li su sačuvala neka druga ljudska prava? Dovedite to u kontekst sa vrednostima. Demokratija podrazumeva i obaveznu kritiku. Zato i jesmo demokratski građani, oni koji propituju zarad većeg dobra.

Regionalna i svetska poređenja ljudskih prava i sloboda – Poređenja se rade kako bismo pronašli faktore koji imaju efekta i posledično preuzeli najbolje prakse. Neka učenici/učenicice naprave poređenje stanja ljudskih prava i sloboda u svojoj zemlji i zemljama regiona, u svojoj zemlji i zemljama sveta. Primetićemo da neke države poput Švedske imaju potpuno drugačiji odgovor na pandemiju. Opet situaciju dovedite u kontekst sa vrednostima. Neka učenici/učenicice analiziraju pitanje „Zašto neka demokratska društva reaguju bez restriktivnih zakonskih mera?“. Jedno od jako bitnih pitanja je pitanje zdravlja za sve (za sve generacije – više umrlih je starijih od 65 – zašto je bitno da su mladi u izolaciji), pitanje odgovornosti države da ostvari mogućnost za zaštitu zdravlja, zatim pitanje ekonomskih i socijalnih ljudskih prava.

Stereotipi i predrasude - Na početku pandemije, dominantno žarište bile su Kina i druge azijske zemlje. Na aerodromima širom sveta, ali i drugim mestima, bilo je vidno rasno profilisanje - donošenje zaključaka na osnovu rase kojoj neko pripada. Da li je demokratski i vrednosno ispravno profilisati ljude na osnovu boje kože ili rase kojoj pripadaju?

Ovo je odličan povod za razgovor o stereotipima i predrasudama prema drugima i drugačijima. Kulturna raznolikost je uvek plodno tlo za razvijanje stereotipa i predrasuda. Oni se najčešće događaju kada znamo malo ili ništa o nekom drugom ili drugačijem. Pa tako i prema čitavim kulturama. Pitajmo učenike i učenice šta znaju o istočnim kulturama i obrascima ponašanja. Ovo je odličan povod da započnete razgovor o različitim kulturama na dubinskom nivou, kao i stereotipima i predrasudama koje najčešće vode ka diskriminaciji. Ona već nije demokratska vrednost, zar ne?

Upoznajmo druge - Nekada ti drugi žive samo jednu ulicu do nas. Na ovim prostorima postoje romske zajednice i manjinske kulture koje su isto tako pogođene pandemijom, kao i svi drugi. Međutim, o manjinskim zajednicama i kulturama, posebno u vreme krize, ne vodi se mnogo računa. Sa učenicima/učenicama možete istražiti koje manjine i ugrožene grupe žive u vašoj zajednici. Kako su one pogođene pandemijom, i na kraju, šta možete da uradite da ispravite takvo stanje? Da li takvih pripadnika/pripadnica imate i u svojoj školi?

Upoznajmo svoju školu - Pandemija je uveliko promenila svet pa i način na koji obrazovni sistem izgleda. Škola se preselila na ekrane i iako možda ne razmišljamo o tome, neki učenici/učenice nemaju pristup internetu i tehničku mogućnost da prate nastavu. Napravite istraživanje u svojoj školi koji su učenici/učenice najviše pogođeni/e ovim stanjem. Koji akt solidarnosti možete organizovati da nijedno dete ne ostane izostavljeno. Ako već svi učenici/učenice ne mogu da imaju računare, tablete i telefone, da li postoji način deljenja takve opreme? Da li u kabinetu informatike imate opremu koju možete da pozajmite za vreme trajanja pandemije? Budite pažljivi. Ne izlažite učenike/učenice kojima je pomoć potrebna javno. Neke aktivnosti možete uraditi kao „super tajnu misiju“ kako bi se svi osećali dobro.

Kontakt iz inostranstva – Digitalne tehnologije nam dopuštaju neograničen repertoar mogućnosti. Kako je većina učenika/učenica i škola upravo vezana za njih, evo prilike da upoznate druge na potpuno drugačiji način. Odaberite jednu školu iz regiona ili sveta sa kojom ćete se *online* povezati. Navedene aktivnosti možete da radite i u saradnji sa njima. Održavajte zajedničke *online* časove kako biste razgovarali o vlastitim kulturama i kulturnim obrascima, radili zajedničke naučne i druge projekte. Kada se deca smisljeno povežu, takvi odnosi ostaju gotovo trajni.

POGLAVLJE 2: STAVOVI

ZAŠTO JE VAŽNO GOVORITI O STAVOVIMA?

Demokratski stavovi uključuju uverenje i mišljenje o nečemu, osećanje, procenu i na kraju spremnost da delujemo na određeni način. Dakle, stavovi oblikuju naša ponašanja i usko su povezani sa vrednostima. Demokratija ne može opstati sama od sebe. Pored demokratskih institucija, demokratiju grade i održavaju građani, koji su njen neodvojiv deo. Oni daju legitimitet i legalitet, i direktno su odgovorni za stanje demokratije. U toj uzajamnoj jednačini demokratije, demokratske institucije garantuju demokratska pravila i demokratsko okruženje, a građani garantuju demokratiju na svakodnevnom nivou svojim ponašanjem, svojim doprinosom i svojom kritikom stanja. Demokratska društva su i pluralna društva koja garantuju ljudska prava i slobode svim svojim građanima, bez obzira na odrednicu osobe. Međutim, stavovi moraju da budu dobro promišljeni, a onda i internalizovani, kako bi ponašanja koja proizilaze iz njih bila potpuno autentična, i u slučaju demokratske kompetencije bila odraz demokratskog duha, uveliko potrebnog čitavom svetu.

Veoma je važno da obrazovni sistemi, škole i nastavnici/nastavnice promovišu demokratske stavove. Štaviše, takvi stavovi bi trebalo da budu duboko utkani u obrazovne politike i svakodnevni obrazovni rad sa učenicima/učenicama. Poštovanje, građanski duh, odgovornost i samoefikasnost su osnovni postulati svakog demokratskog društva. Da li bi obrazovne prakse trebalo da budu upravo u duhu navedenih stavova? Vaspitanjem i obrazovanjem takvih generacija stvaramo temelj za buduća demokratska društva koja bi trebalo da izgrade nove demokratske domete i uspešno prevaziđu sve potencijalne izazove po demokratski duh. Naši učenici i učenice bi trebalo da budu sposobni da grade društvo koje omogućava svima ljudska prava i slobode, bez izuzetaka, koje stvara pozitivne strukturalne veze među ljudima, odgovorne građane i građanke koji na najbolji mogući način grade svoje male, ali i velike zajednice. Odgovornost i moralna odgovornost, konkretno u slučaju ove kompetencije, mogu biti energični pokretači umova i srca vaših učenika i učenica.

Stav sadrži više komponenti– uverenje ili mišljenje o nečemu, osećanja, procene i, na kraju, spremnost da delujemo na određeni način. Šest stavova definisanih u *Referentnom okviru kompetencija za demokratsku kulturu* su sledeći:

- Otvorenost prema drugim kulturama kao i drugim uverenjima, pogledima na svet i praksama
- Poštovanje
- Građanski duh

Stavovi

- Otvorenost prema drugim kulturama kao i drugim uverenjima, pogledima na svet i praksama
- Poštovanje
- Građanski duh
- Odgovornost
- Samoefikasnost
- Tolerancija prema dvosmislenosti

- Odgovornost
- Samoefikasnost i
- Tolerancija prema dvosmislenosti.

A evo šta oni znače:

Otvorenost prema drugim kulturama kao i drugim uverenjima, pogledima na svet i praksama

To je stav prema ljudima za koje se smatra da su drugačije kulturne pripadnosti od sopstvenih, ili stav prema uverenjima, pogledima na svet i praksama koje se razlikuju od naših. Obuhvata osetljivost, radoznalost i spremnost da se uđe u interakciju sa drugim ljudima i drugim pogledima na svet.

Poštovanje

Ova kompetencija podrazumeva kapacitet da imamo pozitivan pogled i pokazujemo uvažavanja nekoga ili nečega što procenjujemo važnim, zaslužnim ili vrednim. Imanje poštovanja prema drugim ljudima koje vidimo kao ljude drugačije kulturne pripadnosti ili sa drugačijima uverenjima, mišljenjima ili praksama od sopstvenih, je od suštinske važnosti za efikasan interkulturalni dijalog i kulturu demokratije.

Građanski duh

Ova kompetencija je stav prema zajednici, ili društvenoj grupi, kojoj neko pripada, a koja je veća od neposrednog kruga sopstvene porodice i prijatelja, i obuhvata osećaj pripadnosti zajednici, svest o drugim ljudima u zajednici, svest o uticajima sopstvenog delovanja na te ljude, solidarnost sa drugim članovima zajednice i osećaj građanske dužnosti prema zajednici.

Odgovornost

Izraz „odgovornost“ ima više značenja. Dva značenja koja se posebno odnose na kulturu demokratije jesu odgovornost uloge i moralna odgovornost. Prvo pomenuto je aspekt građanskog duha, dok nas ovde zanima moralna odgovornost. Moralna odgovornost je stav prema sopstvenom delovanju. Nastaje kada pojedinac ima obavezu da postupa na određeni način i zasluži pohvalu ili kritiku, bilo zato što je nešto uradio/la, ili je propustio/la da odreaguje na određen način. Potrebni uslovi da se o pojedincima prosuđuje kao ljudima bilo vrednim pohvale ili kritike jeste da su oni sami u stanju da se osvrnu na svoje postupke, da su u stanju da kreiraju namere o načinu na koji će postupiti i da su u stanju da izvrše odabrana postupanja (stoga, kada se nedostatak resursa ili strukturnih uslova udruže protiv pojedinca i spreče njegovo/njeno delovanje, nije u redu pripisivati mu/joj ni pohvalu ni krivicu). Odgovornost može da zahteva hrabrost, u meri u kojoj proizilazi iz zauzimanja principijelnog stava i delovanja na sopstvenu ruku, preduzimanjem postupanja protiv normi zajednice, ili osporavanjem kolektivne odluke koja se prosuđuje kao pogrešna. Stoga je moguće da ponekad dođe do tenzije između građanskog duha (tumačenog kao solidarnost i lojalnost prema drugim ljudima) i moralne odgovornosti.

Samoefikasnost

Samoefikasnost je stav prema sebi. Obuhvata pozitivno verovanje u sopstvenu sposobnost da se preduzimaju postupanja neophodna za postizanje određenih ciljeva. Ovaj stav obično nosi dodatna uverenja da se shvati šta se traži, da se donose odgovarajuće odluke, izaberu odgovarajući načini za ispunjavanje zadataka, uspešno zaobilaze prepreke, utiče na dešavanja i da se napravi razlika u svetu u odnosu na dešavanja koja utiču na njega samog i na živote drugih ljudi. Zato je samoefikasnost povezana sa pouzdanjem u sopstvene sposobnosti. Niska samoefikasnost može da obeshrabri demokratsko i interkulturalno ponašanje, čak i kada je prisutan visok nivo sposobnosti, dok nerealno visoka samoefikasnost može da dovede do osujećenosti i razočarenja. Optimalan stav je relativno visoka samoefikasnost spojena sa realno ocenjenim visokim stepenom sposobnosti, što ohrabruje pojedince da se upuste u nove izazove i omogućava im da deluju po značajnim pitanjima.

Tolerancija prema dvosmislenosti

Tolerancija prema dvosmislenosti je stav prema predmetima, događajima i situacijama koje doživljavamo kao neizvesne i koje podležu brojnim protivrečnim ili nespojivim tumačenjima. Ljudi koji imaju visoku toleranciju prema dvosmislenosti ocenjuju ove vrste predmeta, događaja i situacija na pozitivan način, spremni su da prihvate suštinski nedostatak jasnoće, priznaju da stanovišta drugih ljudi mogu biti isto tako primerena kao i njihova, i da se sa nejasnoćama nose na konstruktivan način. Stoga, izraz „tolerancija“ bi ovde trebalo razumeti u pozitivnom smislu prihvatanja i pozdravljanja dvosmislenosti, (a ne u negativnom smislu trpljenja ili tolerisanja dvosmislenosti). Umesto toga, ljudi sa niskom tolerancijom dvosmislenosti usvajaju samo jedno gledište o nejasnim situacijama i pitanjima, imaju zatvoren stav prema nepoznatim situacijama i pitanjima, i koriste čvrste i nefleksibilne kategorije za razmišljanja o svetu.

ZAŠTO JE BAŠ SADA OVO VAŽNO?

Stavovi nisu samo uverenja ili mišljenja o nečemu, osećanja, procene i, na kraju, spremnost da delujemo na određeni način prema nekom drugom. Štaviše, kada govorimo o kompetencijama, u ovom slučaju demokratskim, to podrazumeva **vlastiti** set vrednosti, stavova, veština i kritičkog znanja i razumevanja. Dakle, stavovi i **prema sebi**, a ne samo prema drugom. Oni su važni jer građanin/građanka, kao poluga demokratije, značajno može da doprinese ili naštetiti demokratskom duhu. U ovom epohalnom razdoblju pandemije, stavovi prema sebi su od neizmerne važnosti. Spašavanje života zavisi od odgovornosti i naše odluke da ostanemo u svojoj kući. Samoefikasnost, ali i tolerancija ka dvosmislenosti, podrazumeva da smo brzo i jasno transformisali svoje radne i životne zadatke u nove medije ili druge načine zadovoljavanja osnovnih potreba. To nam pomaže i da iz ovog iskustva izvučemo najbolje i steknemo nove veštine i znanja. Posebno u vreme pandemije, određena zanimanja, koja nisu uživala poseban društveni status, sada dolaze do izražaja. Naše poštovanje prema izuzetno važnim profesijama poput nastavnice, medicinske, novinarske i onih u uslužnim delatnostima, otkrivaju stvarne

vrednosti različitih kapitala, u ovom slučaju i ljudskih. Naše kulturološke matrice i naučeni obrasci ponašanja, odjednom, drastično se menjaju. Više nije socijalno prihvatljivo pružati ruku prilikom pozdravljanja, ili održavati dosadašnje grupne aktivnosti. Upravo stavovi prema sebi, iz kojih proističu ponašanja, sada su posebno važni da o njima govorimo, učimo, propitujemo i naglašavamo. Ovo je vreme zajedničkih ciljeva, solidarnosti i vrlo razumljivih stavova koji idu u korist opšteg dobra. Na edukatorima je da takve teme i koncepte otvaraju sa svojim učenicima i učenicama, kao nikada do sada, za budućnost demokratije i demokratskog duha.

IDEJE ZA AKTIVNOSTI

U nastavku je set različitih ideja koje bi trebalo prilagoditi uzrastu i kontekstu. Ideje su proizašle iz uverenja da je o stavovima važno govoriti, posebno u ovom trenutku. Sve ideje možete prilagoditi svom načinu, stilu, metodi i slično.

Prvo ja - Sa učenicima/učenicama možete započeti temu samoefikasnosti. Ona podrazumeva pozitivno verovanje u sopstvenu sposobnost da se preduzimaju akcije neophodne za postizanje određenih ciljeva. To je posebno važno s obzirom da su se rutine u našim životima promenile do neslućenih razmera, i da su svi pod velikim pritiskom, koji se graniči sa haotičnim stanjem. Sada je pravo vreme da se okrenemo sebi, uredimo svoje živote, kako bismo bili korisni članovi našeg društva i direktno doprineli poboljšanju situacije. Dajte učenicima/učenicama da popišu sve svoje obaveze i naprave dnevni plan sa svim aktivnostima i rutinama, ali i da probude svoje sposobnosti i snage koje im pomažu da te zadatke ispune. Neka rezultat bude jasan plan sa svim obavezama, ali i željama i stvarima koje dugo želimo da učinimo, ali ne nalazimo vremena za to. Razgovarajte zajedno o tome. Ne zaboravite bitne poslove poput onih u kući ili za porodicu.

Vreme da naučim nešto novo – Velika količina slobodnog vremena ima svoju dobru stranu medalje. Dajte svojim učenicima/učenicama listu izazova poput: *nauči da uspostaviš kontakt na nekom stranom jeziku, počni sa učenjem nekog muzičkog instrumenta* itd. Kada ste napravili listu izazova (čemu i oni mogu doprineti), neka svako za sebe odabere ili izvuče jedan. Do kraja određenog perioda (polugodište, mesec) neka učenici/učenicice spremlje i performansi na dati izazov. Možda bi moglo da par učenika/učenica naprave nešto zajedničko putem interneta, ako za to postoji mogućnost. Budite kreativni kod izazova. Novi hobiji, znanja i veštine odličan su način da se provede slobodno vreme. *Online* svet je prepun besplatnih kurseva, seminara i treninga. Ne zaboravite na sigurnost na internetu.

Analiziram da bih delovao – Vreme je da se sa svojim učenicima/učenicama kritički osvrnete na svet oko sebe. Nažalost, mnoge stvari ne funkcionišu, a veoma su bitne za druge živote. Zajednički analizirajte probleme do kojih možete doći, odnosno koje možete identifikovati. To mogu biti razni izazovi, od nedostatka tehničke opreme za učenike/učenicice do

dostavljanja dobara starijim osobama u zajednici. Kada ste identifikovali probleme, pređite na njihovu analizu. Kao tehniku možete koristiti *drvo problema* kako bi identifikovali uzroke, ali i posledice. Tehnika je dostupna i na internetu. Nakon toga, odaberite jedan problem čijem rešavanju učenici/učenicice mogu dati svoj doprinos.

Delujem – U većini zajednica postoje mnogobrojne volonterske organizacije koje rade herojski posao u vreme pandemije. Ukoliko je prikladan uzrast, podstaknite ih da istraže koje mogućnosti postoje za volontiranje i upute se u tu humanu avanturu. Mladi ljudi su privilegovani i manje podložni virusu, tako da dragocena mobilnost u ovom trenutku može spasiti i olakšati hiljade života. Crveni krst je sveprisutan u nedostatku lokalnih organizacija. Na kraju, podstaknite ih da pokrenu vlastitu neformalnu grupu koja će brinuti o svojoj zajednici.

U koštac sa nepoznatim – Sa starijim učenicima/učenicama možete otvarati mnoge teme, kao i sa mlađima, jer svet ne sme biti nepoznanica učenicima/učenicama bilo kojeg uzrasta kada im se predstavi na razvojno primeren način. Tema virusa ne sme biti izbegnuta ni sa mlađim uzrastima jer su oni itekako svesni okruženja, a odgovornost starijih jeste da modeliraju sigurnost i šalju pozitivne poruke. Sa starijim učenicima/učenicama pak, možete proširiti opus rasprave. Uхватite se u koštac sa nepoznatim. Pored egzistencijalnih, društvo se susreće i sa drugim problemima za koje nema rešenje. Određene fabrike nastavile su proizvodnju, a radnici su prinuđeni da borave u zatvorenom prostoru jedni blizu drugih. Dajte izazov svojim učenicima/učenicama da osmisle sva moguća kreativna rešenja kako bi se sigurnost i zdravlje na radnom mestu unapredili. Ovo nije jedini primer. Pričajte o održavanju izbora, funkcionisanju institucija i slično. Tražite rešenja. Na kraju, pokušajte da sa učenicima i učenicama napravite kampanju zasnovanu na rešenjima, koja bi prevazišla granice vaše škole i zajednice.

Budi odgovoran – Šta znači biti odgovoran u ovom trenutku? Razgovarajte sa učenicima i učenicama o tome zašto je odgovorno ostati kod kuće, i zašto je važno pridržavati se svih postavljenih pravila. Neka naprave tabelu sa prednostima/nedostacima i analiziraju šta sve donosi poštovanje, a šta kršenje pravila. Zaključak koji donesu mogu pretočiti u poster, marketinšku kampanju ili reklamu.

Nova pretnja – Kako su se škole preselile na digitalne kanale, tako se i tamna strana interneta uveliko pojavila. Odavno se govori o bezbednosti na internetu, ali sada više nego ikad, treba biti oprezan. Započnite ovu temu sa učenicima/učenicama. Istražite moguće negativne strane interneta i u skladu sa tim napravite plan delovanja, barem u svom odeljenju. Da li su to različite aplikacije za sigurnost, bonton za ponašanje na internetu – dajte mašti na volju. Ne zaboravite da podelite svoje rezultate sa drugima. Uvežite se sa ostalim odeljenjima u svojoj školi i postanite eksperti za bezbednost na internetu. Možete napraviti i kratak *webinar* za svoje roditelje, ali i učenike i učenice iz drugih

odeljenja.

Zamisli školu – Učenici/učenice nisu fizički zajedno i *modus operandi* se promenio. Stav prema obrazovanju i njegovo propitivanje je ozbiljan preduslov demokratije. Ono omogućava učenicima/učenicama da razumeju i propituju svet oko sebe. Šta je važnije od vlastitih života! Nastavnici/nastavnice neka se upute u ovu hrabru avanturu i počnu razgovor sa učenicima/učenicama o trenutnom sistemu obrazovanja i onom čiji deo bi učenici/učenice voleli/e da budu. Neka za početak postave što više pitanja na temu „Škola kakvu zamišljam“. Ohrabrite ih sa nekoliko pitanja za primer poput: *Koja znanja i veštine bi škola trebalo da podučava? Da li je boravak u školi jedini način školovanja i obrazovanja? Šta u školi treba menjati kada prođe pandemija?* Neka ova pitanja posluže da se čuju stavovi učenika i učenica, ali i promisli o alternativnim načinima poučavanja.

Lažne vesti – Vrlo je jasno da nije odgovorno širiti lažne vesti. One mogu pokrenuti paničnu reakciju društva i naneti nemerljivu štetu. Svakodnevno se pojavljuju vesti koje daju lažne i opasne savete za zdravlje, koje nude lažne testove, lekove i slično. Medijska pismenost je veoma važna za zdravu demokratiju. Neka vaš odeljenski projekat bude upravo medijska pismenost i alati za prepoznavanje lažnih vesti. Naravno, nije sve u alatima jer je kritičko mišljenje nužni preduslov, ali ne dozvolite da se ova tema podrazumeva. Krenite sa aktivnošću da učenici/učenice pronađu što više lažnih vesti i objasne eventualne posledice. Druga aktivnost može biti da napravite recept za prepoznavanje lažnih vesti za sebe, ali i druge u školi. Da li je potpisan autor? Da li je izvor vidljiv? Da li su to naučni argumenti? Činjenice ili mišljenja? Gde je nešto bilo objavljeno – na Fejsbuku ili na nekom medijskom portalu? Šta su novinarski standardi? Šta znači odgovorno, nezavisno novinarstvo? Sve su to zanimljiva pitanja za medijsku pismenost.

Građanski duh – Hiljade ljudi u ovom trenutku direktno je izloženo opasnosti jer njihov posao to podrazumeva, i od ključnog su značaja za društvo, a na kraju i demokratiju. Tu su medicinski radnici, radnici u trgovinama, u prevozu robe i putnika, vatrogasci, policija i vojska i mnogi drugi. Sa učenicima/učenicama možete ne samo poslati pismo zahvalnicu ovim ljudima, već im vrlo jasno objasniti zašto ste zahvalni. Dakle, učenici/učenice treba pre svega da istraže šta ti ljudi rade i zašto su važni u ovom trenutku. Uz to pismo možete sa učenicima/učenicama napraviti i simbolične poklone koji će im pokazati da nisu sami, i ohrabriti ih da nastave da rade svoje veoma važne poslove.

Teme koje nas čekaju – I ovo će proći. Svet zasigurno neće biti isti, ali isto tako sa povratkom u naučene rutine i realnost vrati će se i teme koje su u fokusu bile i ranije. Nejednakost koja je postojala vrlo verovatno će biti vidljivija nakon strahovitih efekata pandemije. Ne samo nejednakost, već i svi „izmi“ koji su postojali ranije, poput rasizma, klasizma, nacionalizma itd. Sa učenicima i učenicama istražite

zanimljivu temu „izama u doba pandemije“. Virus jednostavno ne bira, tako da su svi pogođeni bez obzira na rasu, pol, veru ili neku drugu orijentaciju. Neka učenici/učenice istraže koji su to sve „izmi“ za vreme pandemije možda stavljeni u drugi plan, i kako se taj momentum može iskoristiti da, kada pandemija prođe, zadržimo novonastale vidike. Kako omogućiti da solidarnost i otvorenost prema drugima žive i budu dominantnije u ovom svetu.

POGLAVLJE 3: VEŠTINE

ZAŠTO JE VAŽNO GOVORITI O VEŠTINAMA?

Kada bismo opisali osobu koja poseduje sve veštine potrebne kako bi kreirala, aktivno učestvovala i doprinosila razvoju demokratskog društva, lista bi bila prilično dugačka, i već na prvi pogled bi nam bilo jasno da je za razvoj ovih veština potreban svakodnevni rad i celoživotno učenje. Neke od navedenih veština su sposobnost učenja, kritičkog i analitičkog razmišljanja, sposobnost da saosećamo sa drugim ljudima i razumemo njihovo stanovište, prilagođavamo se novim situacijama, uspešno saradujemo, komuniciramo i rešavamo sukobe. Međutim, koliko god kompleksno i teško, bez ovih veština život u demokratskom društvu i izgradnja kulture demokratije ne bi bila u potpunosti moguća.

- Autonomne veštine učenja
- Veštine analitičkog i kritičkog razmišljanja
- Veštine slušanja i opažanja
- Empatija
- Fleksibilnost i prilagodljivost
- Jezičke, komunikativne i višejezične veštine
- Veštine za saradnju
- Veštine za rešavanje sukoba

Veštine

Podučavanje ovih veština, međutim, zahteva nastavnike i druge profesionalce koji mogu biti model, i koji poseduju kompetencije da druge podučavaju u tome. To nije uvek slučaj, pa je rad sa nastavnicima/nastavnicama i pružanje profesionalne podrške prioritet. Dodatno, iako su ove veštine barem deklarativno deo gotovo svih kurikuluma, u praksi je često nejasno kada ih je i kako najefikasnije podučavati i razvijati kod učenika i učenica. No, prilike za njihovo podučavanje nisu i ne moraju uvek biti eksplicitno navedene. Njih možemo podučavati i vežbati u svakodnevnim prilikama kroz postavljanje pitanja, igranje uloga, debate i diskusije, istraživanja i projekata, timski rad, kroz iskustvo i refleksiju na iskustvo. Dakle, uvek – na nastavnom času, van nastavnim aktivnostima, u neformalnim situacijama i komunikacijama, u porodici, među vršnjacima, kroz angažman u zajednici i još mnogo toga.

Autonomne veštine učenja

Autonomne veštine učenja nam omogućavaju da organizujemo i procenjujemo sopstveno učenje u skladu sa svojim potrebama, na samousmeren i samoregulisan način, bez podsticanja od strane drugih. Ove veštine podrazumevaju da smo svesni sopstvenog neznanja, pa ne donosimo olako stavove, zatim da znamo kako ćemo doći do proverenih i relevantnih informacija, i kako ćemo

proceniti informaciju. Istovremeno, veštine učenja zahtevaju da poznajemo različite strategije za učenje, načine na koje informacije možemo organizovati, porediti, analizirati i povezati sa svojim iskustvom. Na kraju, reflektujući se na sam proces učenja, mi spoznajemo kako svoje učenje, način razmišljanja i rezonovanja možemo unaprediti.

Veštine analitičkog i kritičkog razmišljanja

Veštine analitičkog i kritičkog razmišljanja omogućavaju nam da analiziramo, napravimo procenu i donesemo zaključak ili mišljenje o nečemu na sistematičan i logičan način.

Ove veštine su međusobno povezane i kompleksne, te sadrže niz drugih veština koje nam omogućavaju da sagledamo komponente određene pojave i njihov međuodnos (analiza), uvidimo uzročno–posledične veze i faktore koji na to utiču, analiziramo uzroke i posledice, sagledamo različite perspektive, i donosimo zaključke vođene logičkim rezonovanjem. Ove veštine nam omogućavaju da svoj sud i stavove argumentujemo koristeći pouzdane podatke, dokazane činjenice, uz razumevanje konteksta i drugih faktora koji na to utiču, uključujući i sopstvene predrasude.

Veštine slušanja i opažanja

Veštine slušanja i opažanja su veštine koje su potrebne da se razume šta drugi ljudi govore i da se uči iz ponašanja drugih ljudi. Razumevanje onoga što drugi ljudi govore zahteva aktivno slušanje – pomno praćenje ne samo onoga što se govori, nego i kako se to govori, praćenje logike izrečenih sudova i argumenata, te razumevanje društvenog i kulturološkog konteksta u kojem se nešto govori.

Empatija

Empatija je skup veština potrebnih da razumemo druge ljude, povežemo se sa njihovim osećanjima, mislima i uverenjima, i sagledamo svet iz njihove perspektive.

Fleksibilnost i prilagodljivost

Fleksibilnost i prilagodljivost su veštine koje su potrebne da se sopstvene misli ili način mišljenja, osećanja ili ponašanja na principijelan način prilagode na nove kontekste i situacije kako bismo na odgovarajući i efikasan način reagovali na nove izazove, zahteve ili prilike. Da bismo to mogli, treba da budemo spremni da se preispitujemo, budemo otvoreni za nove spoznaje i spremni da se menjamo u skladu sa novim saznanjima i argumentima. Otvorenost prema novom traži od nas da se prilagođavamo i da uspešno prevaziđemo stanja i emocije koje izazivaju nelagodu ili strah.

Jezičke, komunikativne i višejezičke veštine

Jezičke, komunikativne i višejezičke veštine su one veštine koje su potrebne da delotvorno i primereno komuniciramo sa drugim ljudima u različitim situacijama, kontekstima i kulturama; da iskažemo svoje misli, uverenja i potrebe, koristimo dobru argumentaciju u diskusijama i debatama, pregovaramo i slično, bez nametanja sopstvenih stavova ili ulaženja u konflikte. U ove

veštine spadaju i sposobnosti da se prilagodimo različitim jezičkim i kulturološkim kontekstima, postavljamo pitanja za obrazlaganje, parafraziranje i druge veštine potrebne kako bi se postiglo uzajamno razumevanje, uključujući i medijaciju. Da se fokusiramo na moć argumenta, a ne na argument moći.

Veštine za saradnju

Veštine za saradnju su one veštine koje su potrebne za uspešno učešće u zajedničkim aktivnostima sa drugima, zadacima i poslovima. Kako bi uspešno sarađivali sa drugim ljudima treba da budemo sposobni da iskažemo svoje i saslušamo drugačija mišljenja, donosimo i prihvatamo pravila grupnog rada i dinamike, budemo spremni da pomažemo drugima, pravimo kompromise i radimo za dobrobit cele grupe.

Veštine za rešavanje sukoba

Veštine za rešavanje sukoba su one veštine koje su potrebne kako bismo efikasno prevenirali ili se bavili upravljanjem i rešavanjem sukoba na miran način. One nam omogućavaju da stvorimo okruženje u kojem se svi osećaju sigurnim da iskažu svoje ideje i misli, da stalno unapređujemo uzajamno razumevanje i poverenje, i izlazimo iz neslaganja bliži i bolje povezani. Da bismo to uspeali, potrebno nam je da umemo da saslušamo i razumemo različite poglede na sukob, analiziramo uzroke i kontekst u kojem je sukob nastao, te da pronađemo zajedničku polaznu tačku i opcije kako bismo sukob razrešili na zadovoljstvo svih učesnika. Treba da naglasimo da je u redu imati različita mišljenja, da više ljudi više i zna, te da se dobre ideje stvaraju na bazi različitih iskustava, mišljenja, ideja. Nije nužno da se uvek u svemu složimo, već da se ne svađamo, da se poštujemo, slušamo različita mišljenja i da ih kritički analiziramo.

ZAŠTO JE OVO BAŠ SADA VAŽNO?

Prelazak sa direktnog podučavanja na podučavanje i učenje na daljinu, bilo kroz korišćenje *web* alata, TV-a ili prostog slanja zadataka putem *email*-a ili *Vibera*, značajno utiče na pripremanje i način strukturiranja ovog procesa. Kada je reč o sticanju veština, možda još i više. Veštine se stiču kroz modelovanje, pokušaje i pogreške, refleksiju, vežbanje i stalnu podršku. *Online* komunikacija može dovesti upravo do suprotnih efekata, naprosto zato što mediji kojima komuniciramo ne omogućavaju pravovremeno reagovanje kroz dijaloge, diskusije i slično. Međutim, ove veštine su učenicima/učenicama potrebne više nego ikad, kako bi se snašli u moru dostupnih informacija, medijskih objava, kako bi mogli da naprave kritički osvrt na njih, ali i kako bi razumeli druge kontekste, ljude, njihova emocionalna stanja, i efikasno komunicirali sa ukućanima i putem *web* platformi.

U prilog ovom mišljenju ide i zapažanje da su nastavnici i nastavnice koji su i ranije ulagali značajne napore na razvijanju ovih veština kod učenika/učenica mnogo lakše organizovali proces učenja na daljinu. Učenici i učenice koji su autonomni i sposobni da pronađu, odaberu i analiziraju

informaciju mnogo brže i efikasnije će koristiti dostupne *web* alate i internet. Učenje će se odvijati sa manje potrebe za stalnom podrškom nastavnika ili roditelja, ali će i razumevanje učenika/učenica o tome šta se oko njih događa biti više utemeljeno na naučnim činjenicama i pouzdanim izvorima.

Online komunikacija ima svoje zakonitosti koju svi učenici/učenice ne poznaju ili nisu vešti, pa lakše može doći do nerazumevanja i sukoba. Nastavnici/nastavnice o tome treba da vode računa, i pomognu učenicima/učenicama da uspostave određena pravila komunikacije, jasno se izražavaju, i postavljaju dobra pitanja. Gde se ne uključuju svi odjednom već da se uspostavi pravilo na koji način se može javiti za diskusiju, da se prave pauze jer *online* nastava nije ista kao u razredu, ali i da se objasni da je ovo formalna nastava kojoj tako treba i pristupiti (da ne leže u krevetu i slično)

IDEJE ZA AKTIVNOSTI

U nastavku ćemo vam dati uputstva ili ideje za aktivnosti koje podstiču razvoj navedenih veština. Verovatno ćete u mnogim aktivnostima otkriti da je ove veštine često nemoguće odvojiti i da jedna drugu podržavaju i osnažuju.

Mogu učiti sam/a - Umesto pukog slanja predavanja ili lekcija koje treba pročitati, važno je učenike/učenice upućivati na strategije za samostalno učenje. Ako učenici/učenice ne poseduju te veštine, treba ići postepeno i manjim koracima:

- Pomozite učenicima/učenicama da naprave svoj dnevni i sedmični plan rada. U ovoj situaciji neophodno je uspostaviti kakve-takve rutine, jer one učenicima/učenicama daju osećaj sigurnosti. Dnevni plan mogu napraviti svi ukućani, ukrasiti ga, ilustrovati i postaviti ga na vidno mesto u kući. Mnogi roditelji odlaze na posao, ili rade od kuće, pa je svima potrebno da odrede vreme za samostalni rad, obroke, zajedničke aktivnosti. Podstičite učenike/učenice da pokušaju da se drže tog plana, ali ne po svaku cenu, uzimajući u obzir emocionalna stanja, potrebe učenika/učenica i odraslih; obavezno im naglasite da treba da imaju slobodno vreme, da je u redu provesti neko vreme sam, radeći šta žele ili ništa.
- Neka sedmica otpočne sa jasnim očekivanjima i planom za celu sedmicu koju šalje nastavnik/nastavnica, kako bi učenici/učenice (i roditelji) imali osećaj kontrole i izvesnosti, i mogli da rasporede svoje vreme. Plan bi trebalo da sadrži ishode učenja predstavljene učeničkim jezikom: *ove sedmice cilj nam je da savladamo, izradimo...* Ciljevi se mogu iskazati i drugačije – *na kraju ove sedmice ćeš moći... biti u stanju ... bolje razumeti...* Raspored rada bi trebalo da sadrži i rokove za različite faze, kako bi učenici/učenice naučili da samostalno prate dinamiku rada;

- Vama je važno da učenik/učenica - osim plana aktivnosti - postavi sopstvene ciljeve i da, na kraju sedmice, proceni svoja postignuća, ili ono na čemu treba još raditi;
- Ponuđene strategije trebalo bi da podstiču učenike/učenice na istraživanja, propitivanja, poređenja, postavljanja pitanja i slično, kako bi sticanje znanja bilo u funkciji koja za učenike/učenice imaju smisla. Pitajte ih šta njih zanima, šta bi oni hteli da nauče, istražuju. Možda da zajedno sa prijateljima, ako za to postoje *online* mogućnosti, istražuju neke stvari, probleme, događaje...

Verujem da možeš da budeš najbolja verzija sebe - U situacijama ograničene komunikacije, ali i brige za mentalno zdravlje učenika/učenica skloni smo da padnemo u zamku pojednostavljanja i davanja učenicima/učenicama prostih zadataka koje lako mogu izvršiti. Greška! lako je neophodno voditi računa o individualnim mogućnostima, potrebama i interesovanjima učenika/učenica, održite visoka očekivanja i dajte im osećaj da verujete u njihove sposobnosti. Ostavite prostor za rast i napredovanje učenika/učenica. Takvi zadaci ne moraju se najdirektnije oslanjati na sadržaje, nego više na interesovanja koja učenici/učenice iskažu za određene teme ili delove lekcija. Podstičite decu da rade na sopstvenim projektima: prate rast neke biljke tokom vremena i to beleže; prave jednu fotografiju svakoga dana sa istog mesta kako bi pratili proces promena; vode svoj slikovni ili pisani dnevnik, ili blog; prave svoj kuvar jela koja su sami napravili; vode statistiku i prave složenije statističke proračune vezane za broj zaraženih korona virusom... To će ih ohrabriti na samostalno učenje bez straha od greške.

Koristim pouzdane izvore - Za mnogobrojne zadatke ćemo od učenika/učenica tražiti da istraže informacije na internetu. Svaki put tražite od njih da: provere izvor; kompetentnost ili pozadinu autora; uporede više izvora; navedu statističke pokazatelje, činjenice, citate...

Koristim argumente - Zadajte zadatke/tvrdnje koji zahtevaju zauzimanje i iskazivanje stava i njegovu argumentaciju i/ili logičko rezonovanje: *šta je tvoje stanovište; na osnovu čega si to zaključio/la; objasni proces izvođenja zaključka...* Tvrdnje mogu biti: *ponašanje ljudi tokom pandemije će pozitivno uticati na prirodno okruženje ili kakav uticaj ima pandemija na zaštitu okoline, da li to ima neke veze sa klimatskim promenama, sa ljudskim pravima i slično.*

Mislim na višem nivou - Podstičite i dajte zadatke koji će od učenika/učenica tražiti da tragaju za odgovorima, ali i postavljaju pitanja višeg reda: *zašto misliš...; kako će... uticati na...; sa čim je...povezano; ...koje su sličnosti i razlike...; gde možemo pronaći sličan primer...; šta je uzrok...posledica...; šta bi bilo kad bi...*

Sarađujem sa drugima - Podstičite decu da pitanja postavljaju jedni drugima, ili da zajednički pronalaze rešenja na postavljene probleme. Iako je komunikacija otežana, uzajamna saradnja među učenicima/učenicama je neophodna kako bi osetili da su i dalje deo svoje vršnjačke grupe. Podstaknite ih da razmišljaju koga bi još mogli nešto da pitaju, ne samo nastavnike/nastavnice. Neka učenici razmisle sa kim bi želeli da razgovaraju, o čemu, i kako bi mogli doći u kontakt sa tom osobom. Neka pokušaju da razmišljaju van uobičajenih okvira.

Koristim činjenice - Pomozite učenicima/učenicama da razlikuju činjenice od mišljenja – pošaljite im tekst ili članak sa zadatkom da u njemu pronađu iskaze koji odražavaju nečije mišljenje, i one koji su utemeljeni na činjenicama. Nakon toga mogu istraživati izveštaje medija i izdvajati primere mišljenja i činjenica. Neka sami napišu članak za medije i šalju jedni drugima radi analize i provere.

Online nastava u drugim zemljama - Zatražite od učenika i učenica da istraže kako uče učenici i učenice u drugim zemljama. Neka svako odabere zemlju koja ga/ju zanima, istraži šta se u njoj dešava i snađe se koristeći *Google translate*. Mogu na osnovu podataka da pokušaju da zaključe kako sada žive učenici/učenice u toj zemlji. Ako ste u mogućnosti, uspostavite kontakt sa nastavnicima/nastavnicama iz neke druge zemlje i pošaljite im pismo podrške ili razmenite neke informacije. Više nego ikada do sada, učenici/učenice treba da uvide da smo svi stanovnici zajedničke planete Zemlje.

Različite perspektive - Zatražite od učenika/učenica da neki problem ili trenutnu situaciju ispituju sa stanovišta ljudi različitih uzrasta, zanimanja, polova, mesta i načina stanovanja. Mogu da naprave *online* intervju sa nekom bakom, nekim ko radi u prodavnici, sa nastavnikom. Intervju mogu urediti i objaviti, ili pak mogu napisati priču u prvom licu o tome kako se osoba oseća, o čemu razmišlja, šta je brine, šta voli da radi i slično.

Istraživanje - Zatražite od učenika/učenica da naprave anketu kako bi saznali više, na primer, o tome kako žive njihovi vršnjaci, starija i mlađa deca u njihovom gradu ili širom zemlje. Elektronski upitnik mogu da naprave nakon što pažljivo izrade pitanja i testiraju ih u svom odeljenju, a onda zamole nastavnike ili roditelje da ga postave na društvene mreže ili pošalju *mail*-om na razne adrese. Stariji/e učenici/učenice mogu da nauče kako se postavlja hipoteza i formulišu istraživačka pitanja.

Komuniciramo - Izradite sa učenicima/učenicama svoj sistem za komunikaciju simbolima – neka predlože različite nove simbole ili emotikone, pa čak i reči koje će samo za njih imati određeno značenje. Šaljite jedni drugima zabavne i lepe poruke koristeći reči i dogovorene simbole.

Pravila - Napravite zajednička pravila za *online* komunikaciju – reči koje koristimo, kako se jedni drugima obraćamo, kada, kako i koliko pišemo. Možete razgovarati i o posledicama kršenja tih pravila – *kako to utiče na druge, zašto; šta možemo da uradimo?* Ova komunikacija može da uključuje i zabavne aktivnosti – na primer, možemo se tematski obučiti ili maskirati za vreme *online* sastanka jednom sedmično.

Naše emocije - Razgovarajte sa učenicima/učenicama o emocijama – mogu se izraziti bojom: *koje je boje njihova sadašnja emocija, gde je osećaju na telu, koji su njihovi načini da se sa njima nose; šta bi savetovali jedni drugima u nekim situacijama kada im je teško. Mogu da nacrtaju oblik tela i bojama označe gde osećaju koju boju/emociju pa o tome možete da razgovarate.* Odredite dan za lepe poruke – neka izvuku para kojem će ih slati te sedmice.

POGLAVLJE 4: ZNANJE I KRITIČKO RAZUMEVANJE

ZAŠTO JE VAŽNO GOVORITI O ZNANJU I KRITIČKOM RAZUMEVANJU?

Pojam znanje, uvrežen u našem svakodnevnom govoru, može se različito definisati i razumeti. Najčešće, ono se razume kao posedovanje određenih informacija i činjenica, ponekad se misli i na praktična, a ne samo teorijska znanja, ili je sublimacija ovo dvoje i znači poznavanje i razumevanje podataka, informacija, opisa, pojmova i drugog, stečenog kroz učenje i iskustvo. Kako bismo jasnije definisali ovaj pojam, pored znanja govorimo i o kritičkom razumevanju, koje onda podrazumeva kritički odnos prema podacima koje primamo i usvajamo, promišljanje i procenjivanje.

- Znanje i kritičko razumevanje sebe
- Znanje i kritičko razumevanje jezika i komunikacije
- Znanje i kritičko razumevanje sveta: politike, prava, ljudskih prava, kulture, kultura, religije, istorije, medija, ekonomija, okoline, održivosti

Znanje i kritičko razumevanje

Znanje i kritičko razumevanje sebe

Ova kompetencija obuhvata znanje i kritičko razumevanje sopstvenih misli, uverenja, osećanja i motivacija, te sopstvene kulturne pripadnosti i pogleda na svet.

Da bismo bili aktivni učesnik i kreator kulture demokratije, potrebno je da dobro poznamo i razumemo sve ono što oblikuje naše identitete, i načine na koji se oblikuju. Tu spada, između ostalog, pripadnost određenoj kulturi, iskustvo, nasleđena ili stečena uverenja i pretpostavke, naša znanja, ali i ograničenja.

Znanje i kritičko razumevanje jezika i komunikacije

Ova kompetencija obuhvata znanje i kritičko razumevanje društveno pogodnih verbalnih i neverbalnih komunikativnih konvencija koje su usvojene u jeziku, odnosno jezicima kojima se govori, efekata koje različiti stilovi komunikacije mogu imati na druge ljude, kao i načina na koji svaki jezik na jedinstven način izražava značenja zajednička kulturi.

To podrazumeva otvorenost za različite konvencije u komunikaciji i razloge za to, razumevanje da one postoje u datoj kulturi kao specifičan način razmene informacija, ali i da mogu izazvati konflikte usled nerazumevanja, i da je jezik moćno sredstvo koje utiče na to kako oblikujemo svoje misli.

Znanje i kritičko razumevanje sveta: politike, prava, ljudskih prava, kulture, kultura, religije, istorije, medija, ekonomija, okoline, održivosti

Ova kompetencija obuhvata veliki i složen skup znanja i kritičkog razumevanja u različitim oblastima uključujući politiku, pravo, ljudska prava, kulture, religije, istoriju, medije, ekonomiju, okolinu i održivost.

Poznavanje politike i prava uključuje mnogobrojne koncepte poput demokratije, slobode, pravde, jednakosti i slično, te načina na koji demokratski procesi i institucije funkcionišu. Tu su i uloga građana i civilnog društva, ali i aktuelna kretanja i odnosi u svetu, odnosi moći i prepreke na putu izgradnje demokratskog društva.

Kada je reč o ljudskim pravima i slobodama, potrebno je razumeti način na koji ona funkcionišu unutar društava i država, koje su obaveze zemalja potpisnica, šta sve spada u ljudska prava, kako se ona čuvaju i krše, kakav je zadatak države i svih nas, gde su granice naših prava, razumevanje da ljudska prava pripadaju ljudima jer su ljudi, da svima pripadaju bez obzira na razlike među nama (bez diskriminacije), ali da neka prava pripadaju samo nekim pojedincima (recimo prava dece, prava osoba sa invaliditetom, prava pripadnika nacionalnih manjina) kako bi se tim putem ostvarila njihova jednakost.

Poznavanje kultura uključuje razumevanje načina na koje one utiču na naše ponašanje, oblikuju naša uverenja i vrednosti. Izučavanje ove oblasti treba da nas poduči i tome da je svaka osoba jedinstvena i posebna, i da je pripadnost određenoj kulturi ne definiše u potpunosti, ali da je učenje o drugim kulturama važan preduslov za jačanje uzajamnog razumevanje. Slična je situacija sa poznavanjem i kritičkim razumevanjem različitih religija, verskih tradicija, simbola, rituala, tekstova i dokumenata i jezika.

Proučavanje istorije treba da nam pomogne da razumemo različite faktore i događaje koji su oblikovali današnji svet, ali uz pristup različitim izvorima informacija, različitim perspektivama i uz svest o postojanju drugačijih tumačenja istorijskih događaja.

Posebno važnu ulogu u današnjem svetu imaju mediji pa je neophodno steći što više znanja i kritičkog razumevanja o načinima funkcionisanja različitih medija, efekata koje imaju na nas i društvo, manipulaciji i zloupotrebi medija, kao i važnost javnih, nezavisnih medija.

Ekonomija je pokretač društva i za funkcionisanje demokratije potrebno je poznavati kako ona funkcioniše, koje su njene ključne zakonitosti, kako deluje globalna ekonomija, koji su njeni uticaji na životnu sredinu danas i u budućnosti. Koji su uticaji na razlike među ljudima.

ZAŠTO JE OVO BAŠ SADA VAŽNO?

Svaka situacija je prilika za učenje, a pojava pandemije je prilika da pomognemo učenicima/učenicama da razumeju na koji način je celi svet povezan i organizovan, i zašto je važno dobro poznavati i kritički promišljati o različitim aspektima i načinima funkcionisanja sveta. To je posebno važno kako bismo učenicima dali alate, ali i osećaj da se svet menjao, kao i da i njihove generacije imaju priliku da svet učine boljim mestom.

Da bismo kritički promišljali, propitivali, analizirali i rešavali probleme, moramo imati znanje. Tranzicija na moderne pristupe učenju ponekad je pogrešno tumačena dajući naglasak na sticanje

veština, bez potrebe da se dublje ulazi u izučavanje činjenica. Iako ne možemo usvojiti sva znanja ovog sveta, prvi korak ka dobijanju odgovora na određena pitanja je sticanje i kritičko razumevanje podataka, činjenica i informacija. U vreme globalne pandemije, vidljivo je koliko su dobro utemeljene naučne spoznaje bitne, ali je, takođe, vidljivo na koji način se njima manipuliše ili se koriste za specifične političke i ekonomske interese. Spremnost na učenje i traganje za pouzdanim informacijama, uz razumevanje načina na koji funkcionišu mediji, društva i ekonomije, sve više dobija na značaju.

IDEJE ZA AKTIVNOSTI

Kao što smo već napomenuli, kvalitetno podučavanje podrazumeva gotovo paralelan proces sticanja znanja, razvoja veština, usvajanje vrednosti i stavova. Evo nekoliko ideja za aktivnosti koje su fokusirane na sticanje znanja i kritičkog razumevanja.

Pitanja za razmišljanje - Učenje se ne događa kao produkt čitanja lekcija i tekstova koje nastavnik zadaje kao obavezu. Učenje je proces koji prirodno nastaje kao potreba da se dobije odgovor na neko pitanje, odnosno da se reši određeni problem. Stoga je za sticanje znanja neophodno da pomognemo učenicima/učenicama da definišu problem za koji žele da pronađu rešenje. Na primer, problem može glasiti: *U nekim zemljama učenicima i učenicama je potpuno zabranjeno da izlaze iz kuće. Oni su odlučili da tebe uzmu za advokata kako bi ovu odredbu poništili. Šta bi bili argumenti? Kome bi se obratio/la? Ima li za to uporišta u nekim međunarodnim dokumentima? Kako bi rešio/la problem?* Ovo od učenika/učenica zahteva da prouče npr. Deklaraciju o pravima deteta, različite relevantne institucije koje se bave zaštitom dečijih prava, ali i da donose logičke zaključke.

Šta rade međunarodne organizacije - Ovo je pravo vreme da učenici/učenice nauče o tome kako funkcionišu organizacije na globalnom nivou, šta im je funkcija i uloga. Možete početi od istraživanja Svetske zdravstvene organizacije (WHO), Ujedinjenih nacija (UN), Saveta Evrope, možda i Evropske unije. Zatražite od učenika/učenica da pronađu ko može da proglaši pandemiju i šta to onda znači. Kako to utiče na zemlje u svetu? Ko može da pomogne oko ekonomskih posledica pandemije? Zašto su nam potrebne organizacije na svetskom nivou?

Ja u kriznom štabu – Podstaknite učenike/učenice da zamisle da su članovi kriznog štaba za borbu protiv pandemije – ko ih je postavio na tu funkciju, koja su njihova ovlašćenja, kome odgovaraju? Neka naprave plan aktivnosti kriznog štaba za njihovo naselje. Koga bi u njega uključili i zašto? Kako bi osigurali interese različitih ljudi (žena, mlađih, starijih...)? Koje bi akcije preduzeli? Šta je potrebno da se te akcije izvedu? Kako bi osigurali sve što je potrebno? Kako bi odlučili o realizaciji plana?

O ustavu - Nedavno se moglo čuti da je zabrana kretanja građana protivustavna odluka – šta to znači? Istražite članove Ustava i dajte svoje pravno obrazloženje.

Pravo i pravda - Pošaljite učenicima/učenicama fotografiju kipa pravde (*Lady Justice* – lat. *Justitia*) i zatražite da je dobro pogledaju. Šta ima na sebi, koje predmete drži? Kako se oni mogu povezati sa pojmom pravde? Razgovarajte o povezu na očima, o maču i vagi – šta oni predstavljaju i zašto? Kojim bi oni simbolima označili pravdu? Napravite svoj simbol za pravdu.

- Zašto je kip pravde žena? Svako može napisati esej šta o tome misli.
- Da li su po vama pravo i pravda sinonimi? Uporedite ta dva pojma, i u dva preklapljenog kruga (Vennov dijagram) upišite po čemu su ova dva pojma slična, a po čemu se razlikuju. Pronađite primer iz života kada je nešto urađeno pravično (prema pravu/zakonu), a možda nije bilo pravedno. Šta bi bilo pravedno?
- Kako se donose zakoni? Formulirajte nekoliko zakonskih odredbi koje biste dali na usvajanje nakon završetka pandemije, a imajući u vidu proživljena iskustva. Istražite kako se zakoni donose i pišu. Pronađite jednu zakonsku odredbu koja vam je zanimljiva i objasnite zašto. Razmišljajte šta bi u zakonu trebalo promeniti i zašto.

Šta ako - Umesto podučavanja o sistemima i uređenjima zatražite od učenika/učenica da odaberu neku od institucija i napišu šta bi se sve dogodilo da te institucije nema. Koje bi sve posledice bile?

Imagine – Zamolite ih da prevedu pesmu *Johna Lennona „Imagine“* – neka napišu prevod na levoj strani sveske ili papira, povuku uspravnu crtu, a sa desne napišu šta oni misle o svakom pojedinom stihu, na koja razmišljanja ih navodi? Da li se slažu ili ne sa *Lennonom*? Neka objasne svoje stanovište.

Šta sa ekonomijom – Podstaknite učenike/učenice da istraže moguće ekonomske posledice pandemije na jednu granu privrede – npr. turizam ili avionski prevoz, poljoprivredu ili transport. Povežite sve druge grane privrede koje se oslanjaju na ovu. A onda one koje se oslanjaju na te grane. Istražite dokle sežu posledice i uticaji? Kako bi ta grana mogla biti prilagođena novonastalim potrebama?

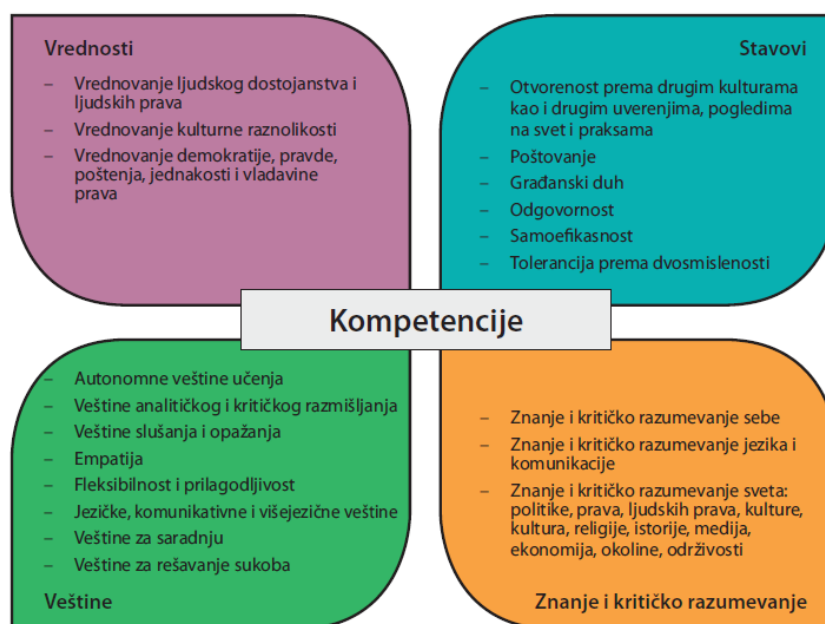
Pandemije kroz istoriju - Podstaknite učenike/učenice da istraže poznate pandemije u istoriji čovečanstva. Neka odaberu jednu i prikažu ključne podatke – rasprostranjenost na geografskoj karti, broj obolelih, uticaj na društvo, te naučna otkrića koja su doprinela da se ona zaustavi.

Ko to menja svet? - Podstaknite učenike/učenice da delegiraju osobe za koje smatraju da su promenile svet na bolje, i učinile da se pojedina ljudska prava poštuju. Cilj je da napravite top 50 ličnosti vašeg odeljenja! Formirajte komisiju i odredite kriterijume za odabir. Neka svako napravi profil jedne ili dve osobe, pojasni zašto baš ona/on treba da se nađe na listi. Vodite računa o rodnoj ravnopravnosti i osigurajte da na listi ravnopravno budu zastupljeni i muškarci i žene.

O verskim praznicima - Tokom pandemije na svetu će se obeležavati više verskih praznika. Pronađi koji su to praznici i napiši nešto o svakom od njih. Objasni naziv, poruku praznika, običaje i slično. Napravi pregled verskih praznika u doba pandemije, ne zadržavajući se samo na dominantnim religijama u zemlji i okruženju u kojem živiš.

Ovaj priručnik je nastao u vreme koje nije nalik ni jednom vremenskom periodu koji poznajemo mi ili naša deca, u vreme kada su se ulice i školske zgrade ispraznile, život ispunio nepoznicama i strahom, a pogled usmerio na televizijske ekrane i društvene mreže. Istovremeno, ovo je vreme u kome, više nego do sada, veliki broj ljudi preispituje svoje stavove, svoje vrednosti, kao i svoja znanja i veštine.

Upravo o tome nas uči ovaj priručnik – o onim ljudskim stavovima i vrednostima koji su nam potrebni kako bismo uspeali da održimo ovaj svet mestom kojem svi ravnopravno pripadamo, u kojem smo poštovani i zaštićeni, i u kojem se povezujemo u snažne zajednice spremne da se nose sa izazovima.

Ova publikacija izrađena je uz finansijsku podršku Evropske unije i Saveta Evrope. Stavovi izraženi u njoj ne mogu se ni u kom slučaju tumačiti tako da odražavaju zvanični stav Evropske unije ili Saveta Evrope.

Savet Evrope je glavna organizacija za zaštitu ljudskih prava na kontinentu. Obuhvata 47 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope su potpisale Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum koji ima za cilj da zaštiti prava čoveka, demokratiju i pravnu državu. Evropski sud za ljudska prava kontroliše implementaciju Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Zemlje članice Evropske unije odlučile su da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile zonu stabilnosti, demokratije i održivog razvoja, zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija poklanja posebnu pažnju razmeni postignuća i vrednosti sa zemljama i narodima izvan svojih granica.

www.europa.eu

Finansirano
od strane Evropske
unije i Saveta Evrope

COUNCIL OF EUROPE

Implementirano
od strane Saveta Evrope